

Ideologisk omgåelsen av en demografisk utfordring

(fra s. 171 – 177 i Sigurd Skirbekk, *Nasjonalstaten. Velferdsstatens grunnlag*. Kolofon forlag, Oslo 2008.)

I alle samfunn vi vet noe om har familieinstitusjonen hatt funksjoner for samfunnet, i tillegg til å være en primærgruppe for medlemmene. Familieinstitusjonens mest nærliggende funksjon gjelder reproduksjonen eller nyrekrutteringen til samfunnet.

Vi burde derfor ha ventet sterke reaksjoner når vi, både i vårt land og andre nærstående land, opplevde en sterk nedgangen i antall fødsler fra 1970-tallet av, til et nivå under reproduksjonsgrensen. Når slike reaksjoner bare viste seg i beskjeden målestokk, er det nærliggende å lete etter ekstraordinære forklaringer på dette fraværet av adekvate reaksjoner.

Fødselsnedgangen fra 1970-tallet ble lenge forsøkt forklart som en direkte følge av kvinnefrigjøring og av kvinners valg. Denne forklaringen, som kunne brukes til å forklare nedgangen fra 4-5 barn tidlig i århundret til 2-3 barn midt i århundret, kom imidlertid til kort da fødselsnivået ble liggende på 1-2 barn på slutten av århundret. En Gallupundersøkelse fra midt på 1970-tallet kunne vise at over åtti prosent av norsk kvinner ønsket seg to til tre barn, mer enn nok til å opprettholde befolkningen. Fødselsnedgangen, i det omfanget vi her sto overfor, kunne ikke forklares ut fra kvinnenenes primære ønsker¹.

En annen forklaring, som også gikk utenom familieinstitusjonens funksjoner, kom til å dreie seg om økologi. På 1970-tallet ble fødselsnedgangen i de rike land på visse hold forsøkt forklart som en tilpasning til økologiske rammer: Rike land som forbrukte mye per individ, ble sagt å tilpasse seg ved å basere seg på færre innbyggere enn hva som var forsvarlig i fattige land, der individene ikke konsumerte så mye. Men heller ikke denne forklaringen virket særlig troverdig, sett i forhold til forbrukerveksten i følgende år. Samfunnsutviklingen ble preget av større og større forventninger om varer og tjenester, samtidig som de fleste vestlige land ikke produserte nok barn til å fylle alle stillingene som ville være nødvendige for den nye livsstilen.

Når dette ikke ble oppfattet som kritisk, var det fordi innvandring kunne ses som en løsning på misforholdet. Innvandring i beskjeden målestokk fra nærliggende områder er

¹ Norsk Gallup, nov/des 1975: "Barneantall", bestilt av S. Skirbekk/Instituttet for sosiologi. Undersøkelsen var basert på intervjuer med 436, 419 og 421 kvinner i ukene 40, 42 og 45; utvalget viste seg rimelig representativt etter standard kontrollmål,

ikke noe nytt fenomen i europeisk historie. Masseinnvadringer fra andre verdensdeler er det, og dette stiller vestlige samfunn overfor en rekke uforutsette utfordringer, som bare delvis har kunnet diskuteres i dybde og bredde. En vesentlig grunn til begrensningene i debatten kan vi lese ut av den fortellingen som satte utfordringen med innvandringen i sammenheng med rasisme. En versjon av denne fortellingen kunne lyde slik:

Velstandsutviklingen i vestlige land har hatt kolonialisme og utnyttelse av fattige mennesker som en forutsetning. For å kunne rettferdiggjøre denne utnyttelsen utviklet kolonimaktene raseteorier, som gjorde at de kunne se ned på fargete folkeslag. Raseteoriene ble senere utnyttet av nazistene for å rettferdiggjøre kriger mot andre folk. Alle forsøk på å begrunne raseteoriene vitenskapelig er blitt tilbakevist. Likevel er det fortsatt mange som lar seg forføre av rasistenes fordommer og motsetter seg en likebehandling av folk fra andre himmelstrøk. Fornuftig sett er det en fordel for vestlige land at vi tar imot innvandrere til å fylle stillinger det er behov for, ikke minst i omsorgssektoren. For fattige land med store fødselskull og stor arbeidsløshet er det en fordel at en del kan reise ut og lære om et demokratisk levesett og ellers sende penger tilbake til slekt og venner. Innvandringen er fornuftig for alle parter og bidrar til en global forståelse, ut over snevre nasjonsgrensener. Jo flere innvandrere vi får i landet, dess flere vil lære dem å kjenne og dess mer vil den gjensidige forståelsen øke. Det er dessuten en moralsk plikt å ta imot flyktninger fra tidligere vestlige kolonier, og en juridisk plikt nedfelt i internasjonale konvensjoner. Fremmedfrykt og rasistiske fordommer må fordømmes og motarbeides.²

Vi står her overfor en fortelling som kan fungere ideologisk, ikke minst fordi den har et sterkt moralistisk immunitetsforsvar. Det er lett å finne eksempler som kunne passe inn i fortellingen. Det finnes eksempler på arbeidsinnvandring som både folk i et emigrasjonsland og et immigrasjonsland har nytt godt av. Men saken har mange andre sider, og det er påfallende er hvor lenge det har vært lagt lokk på en offentlig debatt om dette. Riktignok har visse typer problemer knyttet til voldelig kriminalitet blant en del innvandrere fått stor medieoppmerksomhet. Denne fokuseringen har imidlertid kunnet imøtegås med en påpekning av at det bare er et mindretall som er voldskriminelle og at vi ikke skal dømme alle innvandrere på et slikt grunnlag.

Vi står her overfor flere spørsmål som er blitt forsøkt fortiet, bagatellisert eller besvart med sterke beskyldninger om inhumanitet og rasisme, dersom noen brakte dem på bane i offentlige media. Lenge gjaldt dette også påvisningen av at de fleste asylsøkere og

² Litteratur som relativiserer fortellingen om innvandringen som humanitet mot rasisme: Per Bakke og Per Saugstad (red), *Innvandring, fakta og problemer*, AdNotam Gyldendal 1993 • Inger-Lise Lien, *Ordet som stempler djevlene*. Aventura 1997. • Ottar Brox, Tore Lindbekk, Sigurd Skirbekk, *Gode formål – gale følger? Kritisk lys på norsk innvandringspolitikk*, Cappelen akademisk forlag 2003.

innvandrere ikke har vært flyktninger i vanlig betydning av ordet. I hele perioden har de demografiske grunner til migrasjonen vært underkommunisert i forhold til grunner knyttet til krig og fattigdom i emigrasjonslandene og krav om mer arbeidskraft og mer humanitet i immigrasjonslandene. Debatten har i stor grad sentrert om enkeltskjebner, heller enn om langsiktige demografiske og kulturelle endinger av landet. Dette til tross for at FN har laget flere beregninger om en svært problematisk befolkningsutvikling både globalt og i mange enkeltregioner³.

Påstandene om humanitære forpliktelser ut fra internasjonale avtaler er heller ikke så entydig som ofte påstått. Blant europeiske stater som har undertegnet de samme avtalene, kunne innvilgningsprosenten for asylsøkere i 2000 variere fra 5 pst i Irland og 7 pst i Italia til 26 pst i Norge og 40 pst i Sverige.

Innvilgningspraksis har hatt betydning for hvor mange som kunne etablere seg i landet. Ved inngangen til 2006 var det registrert 386 000 personer med ”innvandrerbakgrunn” i Norge, noe som svarte til 8.3 pst av befolkningen. 6,1 pst hadde ikke-vestlig bakgrunn, en stigning fra 4,5 pst fem år tidligere. Noen spurte da hvor dette skulle ende, og eventuelt om den innfødte norske befolkningen kunne komme i mindretall i sitt eget land. På bakgrunn av prognoser, foretatt blant annet av forskningssjef Per Sevaldson ved SSB, burde spørsmålet ha innbudt til seriøs analyse. Sevaldson hadde f.eks. tidlig på 90-tallet skrevet at ”.. selv om den årlige nettoinnvandringsen skulle holdes så høyt som 9000 i hele perioden, vil det ta minst hundre år før tallet på innvandrere, inklusive deres etterkommere, vil bli like høyt som dem som ikke er innvandrere i denne forstand”⁴. Etter den tid har den årlige nettoinnvandringsen ligget til dels betydelig over dette høyalternativet.

Men det var ikke bare problemer knyttet til antall som ble underkommunisert i den dominerende fortelling. Også økonomisk hadde innvandringen flere sider enn de som fortellingen framholdt. Noen samfunnsøkonomiske beregninger er tidligere nevnt. Det kunne her føyes til at ikke billig arbeidskraft, som kan synes lønnsomt for arbeidsgivere, ikke nødvendigvis vil bli sett slik av norske arbeidere.

³ FN demografiske kontor har i 2007 offentliggjort beregninger som tyder på at mens jorda huset 2,3 milliarder mennesker i 1950 og 6,1 milliarder i år 2000, er den etter midlere beregninger forventet å få 9,1 milliarder i 2050. Det er heller ingenting som tilsier at veksten vil stoppe midt i dette århundret, selv om den årlige økningen kan gå ned fra 78 millioner for perioden 2005-2010 til 33 millioner for perioden 2045-2050. Mens Europa forventes å gå tilbake i folketall, både absolutt og relativt, forventes de afrikanske landene, som hadde 224 millioner i 1950 og 820 millioner i 2000, å øke til rundt 1,9 milliarder midt i århundret, på grunn av høye fødselstall og bedre helsestell. Asia forventes i samme periode å ville øke fra 1,4 til 2,7 til vel 5, 2 milliarder. Jfr. <http://esa.un.org/unpp/p2k0data.asp>

⁴ Per Sevaldson, ” hvor mange s. 143 i Per Bakke og Per Saugstad (red), *Innvandring – fakta og problemer*. AdNotam/Gyldendal 1993.

De fleste som kom til Norge og andre vestlige land i løpet av 1980 og 1990-tallet kom ikke fordi de trengte beskyttelse, men fordi de ville ha et bedre liv eller fordi de var invitert som del av et program for familiegjenforening, den siste kategorien kunne omfatte over førti prosent av innvandrerne. Utrykket ”familiegjenforening” kunne dessuten være misvisende, ettersom det i de fleste tilfeller ikke var snakk om gjenforening av tidligere familiemedlemmer, men om nyetablering av familiemedlemmer gjennom ekteskap, som kunne være mer og mindre frivillig arrangert av familier som ville ha flere av sine egne til sitt miljø⁵.

Et beslektet tema gjelder integrasjonen. På grunn av en stadig tilførsel av ektefeller fra hjemlandet kunne det bli vanskelig å snakke om integrasjon over generasjonene. Det store antallet, forskjeller i kulturell bakgrunn og det forhold at myndighetene gjennomgående førte en politikk med en målsetning om toleranse for kulturell variasjon, gjorde heller ikke integrasjonen lettere. En begrenset identifikasjon med norsk kultur kunne i sin tur bidra til en lav lojalitet med det norske storsamfunnet. Dette kunne gi seg utslag i segregerte miljøer, trygdemisbruk, skattesnusk og i en del tilfeller lave terskler for asosial oppførsel. Flere innvandrergrupper er betydelig overrepresentert på kriminalstatistikken.

Konflikter i forbindelse med integrasjon kan forsterkes ved at kulturforskjeller blir underkommunisert, ved at innfødte blir fortalt at kulturvariasjon bare er en berikelse og ved at talsmenn for innvandrerne stadig forsøker å fortolke ønsker om en restriktiv politikk som uttrykk for europeisk rasisme.

Den siste fortolkningen passer dårlig inn i sammenliknende holdningsundersøkelser. En global Pew-undersøkelse fra 2007 viser at folkeflertallet i alle etablerte land - unntakene var Palestina og Sør-Korea - ønsker å fremme en restriktiv og kontrollert innvandringspolitikk. Vel så interessant var svarfordelingen mellom land, som viste at latin-amerikanere, asiater og afrikanere er mer restriktive til innvandring enn europeerne. Mest negative var sør-afrikanerne⁶.

Sammenblandingen av rasisme og diskriminering i mange kommentarer røper en lite analytisk holdning til begrepet ”rase”. Dette begrepet er i *Encyclopedia Britannica*

⁵ Hege Storhaug, *Feminin integrering : utfordringer i et fleretnisk samfunn* , Human Rights Service, Kolofon 2003

⁶ Pew Global Attitude Project: “*World Publics Welcome Global Trade -- But Not Immigration*” 10.04. 2007. <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=258>

definert som en teori eller idé som går ut på at det finnes en kausal forbindelse mellom medfødte fysiske kjennetegn og visse kjennetegn ved personlighet, intellekt eller kultur og, på samme tid, en oppfatning at noen raser står over andre av medfødte grunner. Dette biologiske begrepet, som Hitler misbrukte storlig i forhold til sine politiske mål, er i senere år blitt omdefinert til å gjelde alle former for diskriminering som går ut over folk med en annen etnisk bakgrunn. Engelskmannen Martin Baker har her stått sentralt med sin bok *The New Racism* fra 1981. Med en sosial definisjon av rasisme åpnet han for et maktpolitisk dobbeltspill. Folk som har pekt på sammenhenger mellom kulturkonflikter og sosiale konflikter, er fort vekk blitt beskyldt for ”rasisme”, ut fra en ny og omfattende betydning av ordet, samtidig som den moralske aversjon kunne knyttes til Hitler politikk.